

politiki zajeta celotna politika priseljevanja. Pred časom, ko so našo republiko obtoževali glede diskriminacije priseljencev, smo rekli, da je bila ena izmed naših napak v tem, da nikoli nismo imeli izdelane politike glede tega, in mislim, da je to naloga, ki jo moramo še opraviti. Slovenija je območje priseljevanja in odnosa do priseljencev ne moremo odpraviti s stališčem, da je priseljevanje in odseljevanje treba omejiti. Priseljenci so tu in najslabše bi bilo, če bi podlegli razpoloženju, ki pa je, žal, vse močnejše, namreč, da je treba biti do njih nezaupljiv, ker so predvsem eksponenti neke politike, ki je do nas sovražna. Če hočemo postati evropska država, moramo pač tudi glede tega sprejeti minimalne evropske norme, to pa je priseljencem omogočiti, da ohranijo svojo kulturno in nacionalno identiteto. Ali, rečeno drugače: če poudarjamo strpnost do drugače mislečih, nas prav tako ne bi smeli motiti drugače govoreči, niti tisti, ki so celo na zunaj drugačni.

V nasprotju z mnogimi, ki mislijo, da je problem številčnost naroda in da je vse treba podrediti temu, sem prepričana, da to ni najpomembnejše. Navsezadnje, kaj pa nam bo številčen narod, če bo to narod znerviranih, zafrustriranih revežev? Tistim, ki zvonijo alarm in menijo, da se je pred izumiranjem treba reševati z vsemi, tudi s prisilnimi sredstvi, bi rekla, da je narod vendarle mnogo preveč zapletena stvar, da bi jo lahko merili zgolj s številkami. Usoda slovenskega naroda ni stvar števila. Mnogo bolj kot številke jo bodo določali širina duha, strpnost, pripravljenost na sožitje in sodelovanje, ki jih bomo – ali pa jih ne bomo – znali uveljaviti.



Prof. dr. Janez
Malačič

Ali Slovenci izumiramo?

V zadnjem času lahko zasledimo v javnem življenju Slovenije vse več diskusij in zaskrbljenosti o vprašanju: Ali Slovenci izumiramo? Takšno stanje je nedvomno posledica sprememb v tem, kako se obnavlja prebivalstvo v razvitem delu sveta, in mnogo večje odprtosti medijskega prostora v Sloveniji. Tako rekoč v celotnem razvitem svetu, v Evropi, z izjemo Albanije, Severni Ameriki, Avstraliji, na Japonskem in v peščici razvitih držav drugod, se je rodnost znižala pod raven, ki še zagotavlja enostavno reprodukcijo. Posamezne generacije rojevajo manj otrok, kot bi jih bilo potrebno za lastno nadomestitev. Rodnost je ponekod tako hitro in intenzivno upadla, da je nastala negativna naravna rast prebivalstva. Število rojstev je v ZR Nemčiji, na Madžarskem in še v nekaterih državah manjše kot število umrlih v enem letu. V večini razvitih držav se takšna odkrita depopulacija še ni zgodila zaradi pozitivnega vpliva starostne strukture. V rodni starosti so bile v sedemdesetih in deloma še v osemdesetih letih obsežne generacije, rojene v povojnem kompenzacijskem obdobju. V začetku devetdesetih let se bo ta pozitiven učinek starostne strukture v celoti izčrpal, nato se bo postopoma spremenil v negativnega. Odkrita depopulacija se bo razširila še na druge države. To se bo zanesljivo zgodilo, ker so možnosti večjega porasta rodnosti zelo majhne.

Drug dejavnik teh diskusij v Sloveniji je večja odprtost medijskega prostora, pluralizacije družbe in to, da je odpadel strah, da bodo takšne diskusije razglašene za nacionalistične. V strokovnih krogih smo že v sedemdesetih letih opozarjali na demografske probleme Slovenije in potrebo po prebivalstveni politiki.¹ Vendar politična in nestrokovna javnost takrat nista razumeli dostikrat zapletenih demografskih problemov in nujnosti njihovega pravočasnega reševanja. O prebivalstveni politiki je bilo možno jasneje, javno in odkrito govoriti šele v osemdesetih letih. Prav to pa so bila leta globoke krize in zagledanosti v dnevno-politična vprašanja. Za dolgoročne probleme, kakršni so demografski, v takšnem ozračju ni bilo prostora in ne razumevanja.

Opisano stanje ni značilno samo za Slovenijo. Iz enakih ali podobnih razlogov tudi vrsta drugih držav ni reagirala na pojavljajoče se demografske probleme. Očitno se morajo družbeni problemi najprej jasno pokazati in šele nato lahko pričakujemo reakcijo javnosti in politike. Problem pri demografskih pojavih pa je v tem, da motnje v demografskih procesih nastajajo zelo dolgo časa. Ko pa se javno pokažejo v izrazitejši obliki, jih je zelo težko in dolgotrajno reševati. Zaradi vsega tega je potrebna javna strokovna in argumentirana razprava o vseh demografskih problemih, pa tudi o obnavljanju prebivalstva ali »izumiranju«, če se to dogaja.

Poglejmo najprej, zakaj so se v Sloveniji pojavile razprave o izumiranju slovenskega naroda. Ob tem naj opozorimo, da največkrat ne govorijo o izumiranju prebivalstva Slovenije, čeprav imamo opravka s tipičnim demografskim problemom, ki se najbolj jasno kaže na agregatni ravni celotnega prebivalstva. Zdi se, da se razprave sklicujejo na izumiranje Slovencev, da bi tako dosegle večji odmev in čustveni odziv v javnosti. Vendar to bistveno ne spremeni narave problema, saj je prebivalstvo Slovenije še zmeraj dokaj nacionalno homogeno, pa tudi druge narodnosti, ki živijo v Sloveniji avtohtono ali kot priseljenci, nimajo bistveno večje rodnosti kot Slovenci. Zato bomo v tem tekstu govorili pretežno o prebivalstvu Slovenije; za to imamo na voljo ustrezne statistične podatke. Za prebivalstvo po narodnosti pa imamo na voljo znatno manj novejših statističnih podatkov. Diskusija bo zaradi omejenosti prostora nujno nekoliko poenostavljena in brez obsežnejših statističnih podatkov, ki so na voljo v vsakem Statističnem letopisu Slovenije.

Razprave o izumiranju Slovencev so se sporadično pojavljale že v sedemdesetih letih, pogostejše pa so postale v osemdesetih letih. Razlog je nedvomno v padanju rodnosti prebivalstva Slovenije, ki traja že dalj časa. Rodnost pada v Sloveniji že vse od zadnjih desetletij 19. stol., podobno kot v drugih evropskih državah. Vendar moramo v okviru tega stoletnega padanja rodnosti vsebinsko razlikovati dve obdobji. Prvo je tisto, ki je sestavni del demografskega prehoda in označuje padec od visoke rodnosti pred demografskim prehodom na nizko rodnost, po končanem demografskem prehodu. Pred nastopom demografskega prehoda ljudje skoraj niso zavestno posegali v reprodukcijo lastne vrste. To velja, če odmislimo izpostavljanje v oddaljeni preteklosti ter zelo omejeno in izjemno tradicionalno kontracepcijo. Ženska je povprečno rodila 5–7 otrok. V času demografskega prehoda se je pod vplivom splošnega gospodarskega in družbenega

¹ Podrobneje glej v Gradivu 1. slovenskega demografskega simpozija, RCEF, Ljubljana 1974.

razvoja nasploh ali z drugimi besedami, modernizacije, uveljavilo zavestno poseganje v reprodukcijo lastne vrste, ki se kaže v splošni razširjenosti načrtovanja družine. Po končanem demografskem prehodu naj bi ženska povprečno rodila le 2–3 otroke.

Drugo obdobje v zniževanju rodnosti pa je na Slovenskem sledilo po končanem demografskem prehodu konec petdesetih let in je dosedaj trajalo okrog trideset let. To obdobje je neposredno povezano z razpravami o izumiranju našega prebivalstva. V tem obdobju se je namreč znižala rodnost pod ravnijo, ki še zagotavlja enostavno reprodukcijo prebivalstva. Zaradi pomanjkanja generacijskih statističnih podatkov še nekaj časa ne bomo natančno vedeli, katere generacije niso sebe več obnovile na enostavni ravni. Do takih podatkov lahko pridemo samo s popisi za nazaj, to je po koncu njihovega rodnega obdobja. Koledarski statistični podatki, kot mešanica generacijskih podatkov, pa nam v Sloveniji kažejo, da se je rodnost znižala pod raven enostavne reprodukcije šele v osemdesetih letih. Zaradi pozitivnega vpliva starostne strukture in intenzivnega priseljevanja v Slovenijo se nam je zgodilo, da smo imeli veliko živorojenih, čeprav je posamezna ženska povprečno (generacijsko gledano) verjetno že v šestdesetih in še posebej v sedemdesetih letih rodila manj otrok, kakor je potrebno za preprosto reprodukcijo. Tako so mnogi v Sloveniji spregledali padanje rodnosti v sedemdesetih letih. Problem se je v slovenski javnosti izrazil zaradi zarašale šele v osemdesetih letih, saj se je po letu 1979 začelo hitro manjšati število živorojenih. To število se je znižalo od leta 1979 do leta 1988 od 30,604 na 25,209.² Koledarsko izračunan neto koeficient reprodukcije pa se je znižal od vrednosti okrog 1,0 na 0,80. To pomeni, da ena ženska povprečno rodi v Sloveniji le še 0,80 deklice. Malo drugače rečeno to pomeni, da rodnost zagotavlja samo še 80% ravni, potrebne za enostavno reprodukcijo. Takšni statistični podatki ležijo v ozadju razprav o izumiranju.

Dodati pa je treba še nekaj. Naše prebivalstvo ima še zmeraj pozitiven naravni prirastek. Število živorojenih je bilo v Sloveniji leta 1988 še zmeraj za 6,083 višje od števila umrlih v tem letu.³ To pomeni, da se prebivalstvo še zmeraj povečuje, tudi zaradi pozitivne naravne rasti. Pozitivna pa je tudi migracijska rast, in sicer zaradi pozitivnih neto priselitev. Pozitivna naravna rast ob neto koeficientu reprodukcije 0,80 je posledica že omenjenega ugodnega učinka starostne strukture prebivalstva. Vsi ti podatki kažejo, da prebivalstvo Slovenije še ne izumira. To pa ne pomeni, da problema ni. Ob nespremenjeni ali celo nižji rodnosti, do katere bo zelo verjetno prišlo, se bo zelo hitro izčrpal pozitiven vpliv starostne strukture na število živorojenih. Potencialna depopulacija se bo spremenila v odkrito depopulacijo. To se bo v Sloveniji zgodilo proti koncu tega ali v začetku naslednjega stoletja. Najprej se bo pojavil negativen naravni prirastek ob pozitivnem celotnem prirastku, saj bomo imeli verjetno pozitiven migracijski prirastek. Kasneje pa lahko pričakujemo, da bo negativen naravni prirastek presegel migracijski prirastek in povzročil zmanjševanje števila prebivalstva Slovenije.

Ob vsem tem se nam poraja cela vrsta vprašanj. Prvo se nanaša na pomen naravne reprodukcije in priseljevanja za biološko obnavljanje prebivalstva Slovenije kot celote in slovenskega naroda še posebej. Odgovor na to vprašanje mora zelo jasno povedati, da je biološko obnavljanje prebival-

² SL-89, str. 78 in Mesečni statistični pregled SR Slovenije, 10/1989, str. 8.

³ Mesečni statistični pregled, op. cit., str. 8.

stva, in še posebej slovenskega naroda, izredno pomembno. Prebivalstvo se lahko obnavlja po naravni poti in s priselitvami, pri tem pa se nujno spreminja narodnostna struktura. Slovenski narod pa se lahko obnavlja najbolj le po naravni poti in le manj z asimilacijo pripadnikov drugih narodnosti. Pomen asimilacije pa je v sodobnih razmerah omejen. Najprej zaradi tega, ker ji sodobni svet z vse večjim poudarjanjem človekovih pravic ni naklonjen. Potem pa tudi zaradi tega, ker je asimilacija mogoča le, dokler je število imigrantov drugih narodnosti relativno omejeno. Slovenija pa se vse bolj približuje razmeram, ko bo število pripadnikov drugih narodnosti precej preseгло 10%; to bo onemogočilo asimilacijo, tudi če bi se morda v Sloveniji kdo hotel zanjo odločiti. Zato je popolnoma jasno, da je dolgoročno za obstoj slovenskega naroda pomembno takšno obnavljanje prebivalstva, ki bo zagotavljalo rodnost na ravni enostavne reprodukcije ali zelo blizu tej ravni.

Na osnovi sodobnega demografskega znanja lahko z veliko verjetnostjo trdimo; rodnost se ob nadaljevanju stihije na tem področju ne bo povečala. Še več, zelo verjetno se bodo nadaljevali negativni trendi. Zato je jasno, da bo družba, v našem primeru slovenska družba, morala poseči po prebivalstveni politiki, s katero bo poskušala reševati svoje demografske probleme. Osnovni cilj prebivalstvene politike mora biti zagotavljanje dolgoročno nemotene biološke reprodukcije. Takšno reprodukcijo zagotavlja prevlada reproduktivne zavesti, ki bo vodila do stanja, v katerem bo prevladal model družine z dvema do tremi otroki. Sodobna družba bo morala prevlado takšne reproduktivne zavesti šele zagotoviti. Jasno pa je, da moramo v Sloveniji ta cilj doseči ob zagotavljanju človekovih pravic in brez kakršnihkoli prisilnih sredstev. Hkrati je tudi jasno, da moramo v Sloveniji s prebivalstveno in drugimi politikami omejevati selitve. Zmanjšati je potrebno odseljevanje v tujino, pa tudi priseljevanje v Slovenijo. Selektivna migracijska politika, ki nam je potrebna, mora zagotoviti čim popolnejše vključevanje priseljencev v družbeno življenje na vseh področjih.

V primeru, da v Sloveniji ne bomo sprejeli prebivalstvene politike, kot smo jo v grobem orisali, se bodo naši demografski problemi zaostrovali. Izumiranje in ogroženost naroda pa bosta postala zelo resen problem.

Delamo kot razviti, živimo kot reveži

Pismo cenjenemu prijatelju Cirilu Zlobcu o izumiranju Slovencev



Emil Milan
Pintar

Sprašuješ me, spoštovani prijatelj, ali Slovenci zares izumiramo, hkrati pa mi nisi povedal, kaj razumeš z besedo izumiranje. Ali misliš predvsem na podatek, da se nam v zadnjih letih rodi manj otrok kot nas umre, pa se tako število Slovencev po letu 1980 vztrajno zmanjšuje? Če misliš na te podatke, potem je odgovor pritrdilen, čeprav bi bilo mogoče začeti pogovor o asimilaciji, ki nenačrtovana in